

Standaarden in het (digitaal) beschrijven van vormgevingsarchieven.

Bernadine Ypma MA

Werk in uitvoering, 9 juni 2010 Den Haag

Samenvatting:

Deze samenvatting geeft de resultaten van een onderzoek naar ontsluitingsmethoden van vormgevingsarchieven en vormgevingscollecties. Doel van het onderzoek was het formuleren van richtlijnen voor het bewerken van vormgevingsarchieven. Het gaat daarbij niet alleen om het invoeren van de metadata maar ook het traject voor en na deze fase. Selectie en waardering spelen daarbij een belangrijke rol evenals het goed informeren van de gebruiker.

De noodzaak van gebruikersonderzoek

Het vormgevingsarchief wordt grofweg op twee verschillende manieren ontsloten. Deze ontsluiting is een afgeleide van de instelling die het archief bewaart. Musea ontsluiten het archief of de collectie zodat gebruik ervan door de museummedewerkers mogelijk is, terwijl archieven zich op de externe archiefgebruiker richten. In musea toont men bijvoorbeeld materiaal in tentoonstellingen binnen de context van een vooropgesteld thema of verhaal. Archieven tonen een digitale inventaris of presenteren een zoekstelsel zodat de gebruiker zelf zijn weg kan vinden.

De conclusie van het onderzoek is dat de wijze waarop een vormgevingsarchief of collectie ontsloten en gepresenteerd wordt aangepast moet zijn op de vraag van de toekomstige gebruiker. Het archief moet zo ontsloten worden dat het *voor de beoogde gebruiker* goed toegankelijk is. Een goede bewerking van een vormgevingsarchief begint daarom met een gedegen gebruikersonderzoek. Het archief is toegankelijk indien het ontdaan is van materiaal van secundair belang, een voor de gebruiker heldere ordening kent en fysiek toegankelijk is. Daarnaast moet de gebruiker toegang hebben tot informatie over de archiefvormer, type archief, archiefinstelling en gebruiksvoorwaarden.

Waardering en selectie zijn belangrijke fasen in het archiefbewerkingstraject. Niet alle informatie over projecten en het ontwerpproces hoeft bewaard te blijven, maar wel alle informatie die getuigt van keuzes die gemaakt zijn en beslissingen die zijn genomen. In 'Archiveren. Een inleiding' schrijft Peter Horsman: 'Indien het vermoeden van gebruik ontbreekt, heeft het weinig zin de archiefdocumenten in het systeem op te nemen.'¹ Het archiveringsproject moet starten met het bepalen van het doel van de ontsluiting van het archief. Welke waarde heeft het archief en welke stukken zijn daarvoor van belang? Een helder en geordend archief leidt de gebruiker beter naar de juiste informatie.

De toegankelijkheid van vormgevingserfgoed kan verbeterd worden op verschillende niveaus: op het niveau van het archief, op niveau van de instellingen en op het niveau van de inhoudelijke ontsluiting.

Belangrijk voor de ontsluiting van vormgevingserfgoed op archiefniveau is het Centraal Register Vormgevingsarchieven (CRVa) dat fungeert als portal voor landelijke ontsluiting van het erfgoed.

De instelling kan de toegankelijkheid van de vormgevingsarchieven die zij in huis heeft verbeteren door contextinformatie te bieden. Het plaatsten van een tekst met uitleg over wat een vormgevingsarchief is en hoe het toegangenapparaat gebruikt kan worden, zoals een handleiding voor de inventaris, de zoekmachine of de presentatie van het vormgevingsarchief. Moet de archiefgebruiker bijvoorbeeld een e-mail sturen als hij een afbeelding wil hebben of moet hij naar de instelling komen en zelf een foto maken? Dergelijke elementaire informatie verbetert de toegankelijkheid al aanzienlijk.

Op niveau van inhoudelijke ontsluiting is het belangrijk te bepalen wie de (beoogde) doelgroep is. Hierbij speelt het gebruikersonderzoek een belangrijke rol. Op basis van de resultaten van het gebruikersonderzoek wordt bepaald wat wordt ontsloten en tot op welk niveau.

Wie is het publiek van een vormgevingsarchief? Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen intern publiek (eigen medewerkers van de instelling) en extern publiek. Voor deze groepen geldt dat zij op een eigen manier het archief willen doorzoeken en elk een eigen zoekvraag kennen. Voor een conservator zijn andere metadata van belang dan voor een vormgever.

Een museum is een plek waar onder andere onderzoek wordt verricht door de conservatoren. Het museum is de eerste archiefgebruiker van het eigen archief. Een

---

¹ Peter Horsman, 'Archiveren. Een inleiding.' Archiefschoolschrift, 2004. P. 103.

inventaris of een collectiemanagement systeem voor intern gebruik alleen dient als wegwijzer naar de locatie van het fysieke object.

Extern publiek is vaak minder geoefend in het omgaan met een collectie management systeem of een inventaris. Uit de scriptie 'De digitale archiefinventaris in gebruik' van Evert Florijn blijkt dat onervaren archiefgebruikers niet met een digitale inventaris om kunnen gaan. Deze groep benadert de digitale inventaris als een Google zoekbox. Men zoekt op hits en is niet gewend door boomstructuren heen te klikken. Als de onervaren archiefgebruiker de beoogde doelgroep is moet de informatie kant-en-klaar worden aangeleverd waardoor een webtentoonstelling een betere ontsluiting kan zijn van een vormgevingsarchief dan een klassieke inventaris.

Indien de ontwerper de doelgroep is, is de digitalisering van de collectie de eerste prioriteit. Deze groep ziet graag het visuele materiaal gedigitaliseerd en via internet doorzoekbaar zodat de ontwerper vanuit zijn of haar atelier toegang heeft tot het archief. Een andere doelgroep kan zijn studenten die kennis hebben van het archief dat ze in willen zien. Een archief dat weinig en door enkel kenners geraadpleegd wordt hoeft alleen op archiefniveau ontsloten te worden. Een record in het CRVa van het archief en informatie over de voorwaarden waarop het archief ingekeken mag worden op de website van de betreffende instelling is voldoende. Een student kan zich met die informatie prima redden.

Het gebruikersonderzoek vindt plaats vóór de registratiefase en bepaalt welke metadata minimaal nodig zijn om de doelgroepen te bedienen. In 2005 verscheen het artikel 'More Product, Less Process' in *The American Archivist* over de noodzaak van het veranderen van de archiefpraktijk. Daarin staat: 'It is time to focus on what we absolutely need to do, instead of on all the things that we might do in a world of unbounded resources.'² De auteurs van het artikel stellen dat archieven tot een te gedetailleerd niveau worden ontsloten waarbij niet ieder archief gebaad is bij een standaard manier van ontsluiten. Deze praktijk is ook gangbaar bij de bewerking van Nederlandse vormgevingsarchieven in musea en archieven. De archieven worden vaak pagina voor pagina doorgenomen, alle nietjes en plakband verwijderd en alles wordt bewaard. In een depot met goede klimaatomstandigheden verergert het roesten van de nietjes minimaal. Is het dan nodig dat je uit ieder papier het nietje hebt verwijderd? Beter is het deze handeling te beperken tot enkel de aangetaste en waardevolle stukken. De

---

² Mark A. Greene, Dennis Meissner, 'More Product, Less Process: Revamping Traditional Archival Processing'. *The American Archivist*, 68 (2), 2005, pp. 208-263 (p. 213)

auteurs van het artikel stellen zeer terecht de vraag: 'Is our ultimate goal the physical and contextual preservation of records, or is it serving users?'³

Metadatastandaarden die bruikbaar zijn voor het ontsluiten van vormgevingserfgoed: een opsomming

Metadatastandaarden maken het mogelijk de data die je vastlegt tijdens de registratiefase internationaal interpreteerbaar en uitwisselbaar te maken. Een metadatastandaard is geen registratiesysteem. Registratiesystemen hebben zich gebaseerd op een standaard. Een voorbeeld is *Adlib museum* dat gebruik maakt van de standaard *SPECTRUM*. Een metadatastandaard is een set afspraken over welke metadata er vastgelegd moeten worden van een archief of collectie om deze toegankelijk te maken. Een standaard geeft regels over welke gegevens je noteert en hoe je dat doet. Metadata leg je vast om stukken uit het archief of de collectie terug te kunnen vinden en te kunnen beheren. Er bestaat een veelheid aan metadatastandaarden en het is niet noodzakelijk om voor één van die standaarden te kiezen, het maken van een combinatie is ook mogelijk. Standaarden zoals SEPIA en CCO laten zich combineren met de populaire standaarden SPECTRUM en ISAD(G).

Bij het collectiemanagement in musea is de standaard SPECTRUM gebruikelijk. Deze standaard is ontwikkeld door de ICOM . De standaard beslaat het gehele proces van collectiemanagement opgedeeld in procedures. Procedure 5 beschrijft de procedure *Inventaris*. De definitie voor inventaris is 'Het actueel houden van de minimale registratie van alle objecten waarvoor het museum de (wettelijke) verantwoordelijkheid draagt. Dit omvat ook steuncollecties.'⁴ Het vormgevingsarchief kan geïnterpreteerd worden als steuncollectie maar ook als volwaardige collectie. De procedure *Inventaris* moet volgens de standaard de volgende zaken regelen: - de mogelijkheid om op elk ogenblik verantwoording af te leggen voor ieder object, - de mogelijkheid om up-to-date informatie te verschaffen over alle objecten, - de verwijzing naar de juridische status van het object, - de vermelding van de huidige standplaats van het object.⁵

Procedure 8 behandelt de procedure *Registratie en documentatie*. De definitie is 'Het verzamelen en bijhouden van primaire informatie die de objecten in de collectie

---

³ Idem., p. 232

⁴ SPECTRUM_N: Standaard voor collectiemanagement in musea, 2007, p. 81

⁵ Idem., p. 81

beschrijft en ze formeel identificeert.’⁶ De procedure moet de volgende zaken regelen: - het maken van een voldoende gedetailleerde beschrijving om een object te identificeren, - het voorzien in een historisch archief, - opslag in een systeem.⁷ Belangrijk is vooraf vast te stellen welke gegevens geregistreerd gaan worden, ook het registratieniveau moet vooraf worden bepaald. Het vormgevingarchief zou binnen deze procedure kunnen worden geplaatst bij het historisch archief. Indien het vormgevingsarchief als volwaardige museale collectie gekwalificeerd wordt kan dit niet. Als je de standaard SPECTRUM volgt ontsluit je de collectie niet voor het publiek. Je maakt een plaatsingslijst of een wegwijzer voor de museummedewerker.

De Algemene Internationale Norm voor Archivistisch Beschrijven (ISAD(G)) is ontwikkeld door de International Council on Archives (ICA). Deze standaard is geldend in archiefinstellingen. ISAD(G) is een reeks afspraken over hoe je een archieftoegang structureert. Deze toegangen maak je voor de archiefgebruiker. ISAD(G) beschrijft de structuur en de inhoud van het archief. In de inleiding staat dat ‘het doel van archivistisch beschrijven is het vaststellen en verklaren van de context en inhoud van archiefmateriaal ten einde de raadpleegbaarheid ervan te bevorderen.’⁸ Archivistisch beschrijven loopt van het algemene naar het bijzondere. Dit heet een meerniveaubeschrijving. Het archief vormt het hoogste beschrijvingsniveau; de onderdelen vormen de onderliggende niveaus, waarvan de beschrijving vaak alleen betekenis heeft binnen de context van de beschrijving van het geheel van het archief.⁹ Op ieder niveau kan een toegang gemaakt worden.

SPECTRUM kent de meerniveaubeschrijving niet en werkt met losse objectbeschrijvingen die in collecties geplaatst kunnen worden. De objecten komen ook niet voort uit werkprocessen maar zijn door een verzamelaar als groep bijeengebracht waar ieder object op gelijk niveau staat. In de tekst van ISAD(G) wordt uitgelegd wat het verschil is tussen een collectie of verzameling en een archief. Een verzameling is ‘een kunstmatig samengesteld geheel van documenten’.¹⁰ Een archief is ‘het geheel van archiefstukken organisch gevormd en/of bijeengebracht en gebruikt bij het uitvoeren van activiteiten en het uitoefenen van functies van die archiefvormer.’¹¹ ISAD(G) is een standaard voor archieven die een ordening kennen op basis van hoe de stukken ontstaan

---

⁶ Idem., p. 109

⁷ Idem., p. 109

⁸ ISAD(G) General International Standard Archival Descriptions. Nederlandse vertaling van de tweede uitgave, 2004, p. 3

⁹ Idem., p. 4

¹⁰ Idem., p. 9

¹¹ Idem., p. 7

zijn. SPECTRUM richt zich op collecties die kunstmatig zijn samengesteld en daardoor wel deelcollecties kennen maar geen ordening die berust op processen.

Het vormgevingsarchief kent beide gedaanten want het kan een verzameling schetsen en eindproducten zijn van een verzamelaar of auteur, maar ook het archief inclusief schetsen zijn van een ontwerper of ontwerp bureau waarbij geen selectie op esthetische gronden heeft plaatsgevonden.

Als je de twee standaarden met elkaar vergelijkt zijn er een aantal verschillen. SPECTRUM is een bredere standaard dan ISAD(G) en behandelt het gehele collectiemanagement waarvan registratie maar een onderdeel is. Een verschil tussen de standaarden is ook de opbouw van de beschrijving. SPECTRUM bouwt een beschrijving op uit verschillende velden terwijl ISAD(G) grotere tekstvelden geeft. De beschrijving in SPECTRUM is rijker omdat waar ISAD(G) een enkel veld ruimte biedt voor beschrijving SPECTRUM meerdere velden kan geven. Een laatste verschil is dat ISAD(G) een hiërarchische opbouw kent. Het archief is geordend naar de eigen structuur. Dit in tegenstelling tot SPECTRUM dat alleen verschil maakt tussen collecties. Binnen museale collecties kennen de objecten geen interne relaties tot elkaar zoals dat in een archief wel het geval is.

Conclusie

Een archief is pas toegankelijk als de gebruiker het archief als toegankelijk ervaart. De toegangen en de presentatie van een vormgevingsarchief moeten aangepast worden op de behoeften van de gebruiker. Dit houdt in dat ieder project moet starten met een gebruikersonderzoek. Aan de hand van het gebruikersonderzoek kun je bepalen welke delen van het archief worden ontsloten en de vorm waarin dit gepresenteerd gaat worden. De keuze voor een metadatastandaard wordt gemaakt op basis van de resultaten van ditzelfde gebruikersonderzoek. Door verschillende metadatastandaarden te combineren kan er een schema op maat worden gemaakt.